

Emlékezés Jakab Elekre (1820-1897), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering Elek Jakab (1820-1897), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Jakab Elek történész, művelődéstörténész, levéltáros, jogász, a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd rendes tagja 1820. február 13-án született Szentgericén (Marosszék, 1876 óta Maros-Torda vármegye). 1897. július 2-én hunyt el Budapesten.

Tudományos eredményei elismeréseként 1870. május 25-én tartott közgyűlésén a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd csaknem húsz esztendővel később, 1889. május 3-án tartott közgyűlésén rendes tagjává választotta. Levelező taggá történő választását négy évvel követően székfoglaló előadását „A levéltárakról, tekintettel a magyar államlevéltár ügyére” címmel 1874. november 2-án tartotta. A székfoglaló előadás a Magyar Tudományos Akadémia Értesítőjében még ugyanabban az évben kivonatos formában nyomtatásban is megjelent.

A nemzetközi elismerés komoly jele volt az, hogy levelező tagja volt a tekintélyes British and Foreign Unitarian Association-nek. Jakab Eleket a Magyar Unitárius Egyház ma is jeles tagjai között tartja számon. Említést érdemel, hogy tanácsosként aktív részt vállalt évtizedeken át az unitárius egyház munkájában.

Említést érdemel, hogy Jakab Elek tiszteleti tagja volt az ASTRA-nak, az erdélyi románok irodalmi és művelődési egyesületének. Az ASTRA, teljes nevén „Asociația Transilvană pentru Literatură Română și Cultura Poporului Român” 1861-ben alapított román kulturális egyesület volt. Nevének magyar fordítása „Erdélyi Egyesület a Román Irodalomért és a Román Nép Kultúrájáért”. Az ASTRA feladatának tekintette többek között a tudományos, elsősorban történelmi és irodalmi vonatkozású kutatások támogatását,

Jakab Elek unitárius vallású kisnemesi családból származott. Elemi iskoláit szülőfalujában, Marosszéken, középiskolai tanulmányait pedig a székelykeresztúri unitárius algimnáziumban végezte. 1837-től 1840-ig a kolozsvári unitárius kollégiumban folytatott bölcsészeti, jogi és teológiai tanulmányokat. A kollégiumban aktív részt vállalt az önképzőkör tevékenységében.

Kőváry (Kővári) Lászlóval (1819-1907), a jeles történésszel, akit a Magyar Tudományos Akadémia 1883. május 17-én tartott közgyűlésén választott levelező tagjának, együtt adta ki az Ébredő és a Remény című lapokat. Itt utalunk arra, hogy Jakab Elek első írásai és versei a Remény című lapban jelentek meg.

Jakab Elek egy éven át a marosvásárhelyi ítélőtáblánál tevékenykedett mint joggyakornok. 1841-től 1848-ig az erdélyi kincstár hivatalnok volt Nagyszebenben. Az ügyvédi vizsgát 1846-ban tette le Kolozsváron. 1847-ben lett Marosszék ítélőtáblai bírója.

Miután az 1848. május 30-án tartott erdélyi országgyűlés kimondta Magyarország és Erdély unióját, az ellenzék küldöttjeként Jakab Elek vitte meg a hírt a Batthyány Lajos kormányának. 1848 szeptemberében belépett a honvédsereg 15. huszárezredébe. Bem József vezetése alatt vett részt a forradalom és szabadságharcokban, Erdélyi és a Bánság területén vívott ütközeteiben.

1849 május 1-jén a temesközi harcokban tanúsított magatartásáért megkapta a Magyar Katonai Érdemrend 3. osztályát. Az augusztus 17-én sorra került dévai fegyverletételt követően orosz

fogságba került. Hónapokon át, 1849 augusztusa és 1850 áprilisa között a nagyszebeni várbörtön foglya volt.

Jakab Elek kiszabadulása után szentgericei birtokán gazdálkodott. Éveken át, egészen 1854-ig nem hagyhatta el szülőfaluját. 1856-ban Kolozsvárra költözött, ahol feleségül vette az erdélyi főkormányiszéki levéltár igazgatója, a jeles történész, Mike Sándor (1795-1867) leányát.

Tevékenyen részt vett a város közéletében, közreműködött a Kolozsvári Nemzeti Színház, az Erdélyi Gazdasági Egylet működtetése, illetve az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalapítása körüli szervezőmunkában.

Említést érdemel, hogy Jakab Elek gróf Mikó Imre (1805-1876), a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti és igazgatótanácsi (igazgatósági) tagjának, az Erdélyi Múzeum Egyesület alapítójának, a Magyar Történelmi Társulat első elnökének titkáráként Erdély számos levéltárában is végzett ma is figyelmet érdemlő és sokra értékelt forrás-kutatást.

Jakab Eleket 1861-ben kinevezték az erdélyi főkormányiszéki levéltár munkatársává. 1863-ban aligazgató, végül 1867-től 1875-ig az intézmény főigazgatója volt. Miután a magyar kormány elrendelte, hogy a megalapítása előtt álló Magyar Országos Levéltár az erdélyi főkormányiszéki levéltárat, mint szervezeti egységet integrálja, 1874-ben Jakab Elek több európai országban tanulmányozta az egyes országok levéltárügyét.

1875-ben az egyesített Magyar Országos Levéltár allelvéltárnokává nevezték ki, amelynek 1893-tól haláláig levéltárnoka volt.

Nagyszebeni hivatalnokévei alatt kezdett átfogó levéltári kutatásokba, melynek során feltárta a Szász Nemzeti és Szeben Vármegyei Levéltár, valamint a Bruckenthal Múzeum és Könyvtár gazdag anyagát. Történeti kutatásai középpontjában az Erdélyi Fejedelemség XVI–XIX. századi köz- és eseménytörténete állt. Levéltári kutatásai és tudományos érdeklődése kiterjedt Kolozsvár és Udvarhely vármegye, valamint Kolozsvár és helytörténetére, továbbá az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc erdélyi eseménytörténetére is.

Jakab Elek behatóan foglalkozott művelődéstörténeti kérdésekkel, XVI–XVII. századi kéziratos énekeskönyvekkel és az erdélyi sajtó történetével. 1855 után Mikó Imrével együtt szerkesztette az Erdélyi Történelmi Adatok című sorozat első három kötetét.

Levéltárosként főleg az egyes, állami, törvényhatósági, magánkézben lévő levéltárak szervezeti kérdései foglalkoztatták. Feltétlenül említést érdemel, hogy Jakab Elek nevéhez fűződik a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárának 1875 utáni szakszerű, napjainkban is nagyra értékelt rendezése is.

Jakab Elek kolozsvári diákévei alatt Szentiváni Mihály buzdítására verseket írt, hazafias ódái a Remény című ifjúsági lapban jelentek meg. Rövid idő elteltével azonban felhagyott a költészettel. Az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc első évében, 1848. június–augusztus között az Erdélyi Híradó szerkesztője volt.

Fontos megemlíteni, hogy Jakab Elek az 1850-es években, a forradalom és szabadságharc leverését követően igen sokrétű publicisztikai tevékenységet folytatott. A Kolozsvári Hetilap, a Magyar Polgár, a Vasárnapi Ujság, az Ország-Világ, az Ellenőr, a Pesti Hírlap, a Pesti Napló, A Hon, a Századok, a Néptanítók Lapja folyóiratok hasábjain jelentek meg közleményei.

Ezeket az írásait gyakran Agricola, Székely, Vadormi álnéven publikálta. A fent említett lapokban, folyóiratokban közzétett munkáiban Erdély történelmével, műveltségi és oktatásügyi viszonyaival foglalkozott.

Jakab Elek elemezte korának több aktuális közigazgatási, közgazdasági és mezőgazdasági kérdéseit is. Említést érdemel, hogy a Keresztény Magvető folyóiratban életrajzot közölt Erdély és az Erdélyi Unitárius Egyház kiemelkedő képviselőiről. Életrajzot írt - többek között - Dávid Ferencről, Enyedi Györgyről, Aranyrákosi Székely Sándorról és Kriza Jánosról.

Életművét levéltári kutatásai alapján végzett, Erdély újkori történetével és művelődéstörténetével kapcsolatos munkái alapján kiemelkedő jelentőségű tudós.

Írásaiban természetjogi érvekre, a természetjogi irányzat követőjeként hivatkozva veti el a feudális előjogokat, prerogatívákat. Az Amerikai Egyesült Államok 1787-ben elfogadott alkotmányára hivatkozott. Az „Oláhügy” című, általa szerkesztett, Erdélyben széles körben ismert és olvasott kiadványsorozatban a közteherviselés szükségességét hangsúlyozta. Elengedhetetlennek tartotta a személyi szabadság (libertas personarum) biztosítását az államhatalom (közhatalom) részéről.

Szülőfalujában, Szentgericén, a két világháború között, 1926-ban avatták fel a Jakab Elekről elnevezett kultúrházat. A kultúrház helyén 2021-ben a szentgericei Unitárius Egyházközség emlékparkot alakított ki. Az emlékpark létesítésével egyidejűleg szobrot állítottak Jakab Eleknek.

Jakab Elek a XIX. század második felében a magyarországi jogászok és történészek körében ismert jogtudósnak, elsősorban jogtörténésznek és történésznek számított. Az oklevelek, dokumentumok körültekintő, magas színvonalú tudományos igényű elemzésére épülő jogtörténeti és történeti munkái a XXI. században is figyelmet érdemelnek.

Jakab Elek főbb munkái

Kolozsvár története, I–III. kötet, Budapest, 1870–1888.; A királyföldi viszonyok ismertetése, I–II. kötet, Pest–Budapest, 1871–1876.; Der Kampf der Sachsen für die Überreste des Feudalwesens in Siebenbürgen, Budapest, 1874.; Az utolsó Apafi: Történeti tanulmány, Budapest, 1875.; Báró Wesselényi Miklós hűtlenségi bűnpöre, I–II. kötet, Kolozsvár, 1876.; A Ghyczyek Erdély történetében, különös tekintettel a kir. kormányzói intézményre, Budapest, 1876.; A levéltárakról, tekintettel a magyar állami levéltárügyre, Budapest, 1877. (akadémiai székfoglaló, elhangzott 1874. november 2-án); Tanulmányok Erdély XVIII. századbéli jogtörténetéből, Budapest, 1877.; Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött, Budapest, 1877.; Dávid Ferenc emléke, Kolozsvár, 1879.; Emlékek a szabadságharcz idejéből, Budapest, 1879.; Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról, Budapest, 1880.; Szabadságharczunk történetéhez: Visszaemlékezések 1848–1849-re, Budapest, 1880.; A magyar Fiume, Budapest, 1881.; A kalendáriumokról, Budapest, 1881.; Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig, Budapest, 1882.; Erdély katonai védereje átalakulása a XVIII. században, Budapest, 1884.; Dr. Duka Tivadar könyve Körösi Csoma Sándorról : ismertető értekezés, Budapest, 1888.; A m. tudom. Akadémia kéziratárának ismertetése, Budapest, 1892.; Magyarország újabbkori történelme 1815-től 1892-ig. Átdolgozva és a provisorium és Erdély történetével bővítve kiadta Szabó Ferencz. Nagy-Becskerek, 1893. I-II. kötet. (Hőke Lajos társszerzője, név nélkül); Székely telepek Magyarországon, Budapest, 1896.; Udvarhely vármegye története a legrégebb időktől

1849-ig, Budapest, 1901 (Szádeczky Lajossal) és Tanulmányok. vál., bev., jegyz. Egyed Ákos. Bukarest, 1986.

Felhasznált irodalom

Gál Kelemen, Jakab Elek élet- és jellemrajza, Kolozsvár, 1938. és Egyed Ákos: Jakab Elek életműve. In: Jakab Elek: Tanulmányok. Bukarest. 1986. 5–44. old.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu